

ביקש לומר שלא תהא מלכותן שולטת באומות — ולבסוף אמר: "וזרעו במים רבים".

ביקש לומר שלא תהא עזה מלכותן — ולבסוף אמר: "זירם מאנג מלכו" [ותרגומו "ותתקף מאנג", שתהא מלכותם עזה].

ביקש לומר שלא תהא אימת מלכותן — ולבסוף אמר: "ותנשא מלכותו".

אמר רבי אבא בר כהנא: כולם, כל הברכות שברך בלעם — חזרו על ישראל לקללה, חוץ מענין בתי כנסיות ומבתי מדרשות, שלא יחזור לקללה, אלא לא יפסקו מישאל לעולם.

ומנין לנו דבר זה?

שנאמר: "ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, כי אהבך ה' אלהיך". משמע, קללה אחת יהפוך ה' לברכה, ולא את כל הקללות. והיינו כפי שאמרנו לעיל, שכל הברכות, שבעצם נתכוין בלעם לקלל בהם את ישראל, חזרו לבסוף לקללה. חוץ מברכה אחת, שלא חזרה לקללה, אלא נשארה ברכה לעולם.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "נאמנים פצעו אוהב ונעטרות נשיקות שונא" [נעטרות" היינו נהפכות. כלומר, שנשיקות שונא אינן נאמנות כפצעו אוהב]? [אובה]

טובה הקללה שקילל אחיה השילוני את ישראל, יותר מהברכה שברכם בלעם הרשע.

אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה. שקיללם שיהיו קנה. שנאמר: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו'".

מה קנה זה, עומד תמיד במקום מים, וגיזעו קח-א מחליף [שם הוא נקצץ, גזעו גדל מחדש], ושרשיו מרובין, ואפילו אם כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו — אין מזיזות אותו ממקומו, אלא, היות והקנה רך, הרי הוא הולך ובא ונד מצד לצד עמהן [עם הרוחות], ואינו נשבר. כיון שדוממו הרוחות והפסיקו לנשוב — חזר ועמד קנה במקומו.

אבל בלעם הרשע ברכן בארו. שאמר: "כארזים עלי מים". מה ארו זה — אינו עומד במקום מים⁽⁷⁵⁷⁾, ושרשיו מועטין, ואין גזעו מחליף, אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו — אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שהוא עץ חזק וקשה. אבל, כיון שנשבה בו רוח דרומית, שהיא רוח קשה — מיד עוקרתו והופכתו על פניו. שכיון שאינו רך, אינו יכול להתכופף עם הרוח, אלא נופל מיד.

ולא עוד, אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס, לכתוב ממנו ספרי תורה נביאים וכתובים⁽⁷⁵⁸⁾.

ישראל, גם כשנעקרו ממקומן והלכו לגלות, זוכים ללמוד שם תורה. משא"כ בברכתו של בלעם, שברכם בארו, הרי כשנעקר ממקומו אינו עומד יותר לתועלת, אלא לשריפה וכליון. מהרש"א.

757. ומה שנאמר: "כארזים עלי מים", שכינה היא שאמרה כך. רש"י, עיי"ש.

758. דהיינו, אף אם לפעמים גם הקנה נעקר ממקומו, הוא זוכה אף כשהוא תלוש לעשות ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה וכו'. כך

וברח למדין — זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית. שנאמר: "ומשפחות סופרים יושבי יעבין תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב". וכתוב: "ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים".

"וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל". [אמר רבי שמעון בן לקיש: אוי מי שמחיה עצמו בשם אל (762)].

אמר רבי יוחנן: אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו, ומשלם להם גמול לעתיד לבוא, אם יעלה על דעתה של אותה אומה לעכב.

שהרי מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה, כדי לעכבן שלא יעשו זאת! הרי ודאי אין אדם שיעשה מעשה מסוכן כזה!

"וציב מיד כתיב". אמר רב: "כתיב" היינו

"וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קינך". אמר לו בלעם ליתרו: קיני, וכי לא היית עמנו באותה עצה כשגזר פרעה להשליך את הזכרים ליאור?

מי הושיבך אצל איתני עולם [שעתידין בנין לשבת בלשכת הגזית]? כמה זכית לכך?

והיינו דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי: שלשה היו באותה עצה, כשרצה פרעה לגזור להשליך הבנים ליאור. ואלו הן: בלעם, איוב, ויתרו.

בלעם שיעץ לעשות כן — נהרג לבסוף. כפי שנאמר: "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב" (759).

איוב ששתק (760), ולא אמר דבר — נידון ביסורין.

ויתרו שמיחה בדבר (761), ורצה פרעה להרגו,

761. כך כתב בעץ יוסף.

762. דהיינו, שעושה עצמו אלוה. דבר אחר: אוי להם לבני אדם שמחייין ומעדנין עצמם בעולם הזה, ופורקין עול תורה מעל צוארם.

וביד רמה כתב, אוי לו למי שיחיה עצמו בשם א—ל. דהיינו, שרוצה להתכבד ולהחיות עצמו בשם א—ל, כמו בלעם, שהיה חפץ להחיות עצמו בנבואתו. והיינו דתנן במס' אבות "אל תעשם עטרה להתגדל בה".

והמהרש"א פירש, שמדובר על המציל עצמו על ידי שמות. וכן כתב בכיפור הגר"א [יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ע].

ובעיון יעקב כתב, דהיינו בני אדם המתפרנסין משמותיו של הקב"ה.

759. ואף שנהרג על העצה שיעץ לבלק להזנות את ישראל בשיטים, הא והא גרמו ליה. עץ יוסף.

760. בזוהר [פרשת בא] איתא: וכד קם פרעה עליהו דישראל בעא למקטלא לון. אמר לו איוב: לא, אלא טול ממונהון ושלוט על גופיהון בפולחנא קשיא, ולא תקטול לון. אמר לו הקב"ה: חייך בהווא דינא ממש תהא דאין, מה כתיב: "ואולם שלח את ירך וגע אל עצמו ואל בשרו וגו'". כמה דאיהו דן — ביה אתדן.

ובמדרש ספר הישר איתא שאמר איוב לפרעה, כטוב בעיני המלך יעשה [הובא בענף יוסף].

מקום ששמו **ליבון אכפיר** (763). [“צים” היינו ספינות גדולות].

“**וענו אשור וענו עבר**”. כלומר, אותם אומות שעתידי הקדוש ברוך הוא להביא בספינות [הרומיים], **עד אשור** — **קטלי מיקטל** [יהרגו את כל האומות עד אשור]. והאומות **שמכאן ואילך** — **משעבדי שיעבודי** [לא יהרגום, אלא ישתעבדו בהם].

כתוב שאמר בלעם לבלק לפני שחזר למקומו: “**הנני הולך לעמי, לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך**”.

ויש לתמוה: הרי בלעם יעץ לבלק מה יעשה עם עמו לעם ישראל [וכפי שמובא להלן], ואם כן, “אשר יעשה עמך לעם הזה” מיבעי ליה למימר!

אמר רבי אבא בר כהנא: **כאדם שמקלל את עצמו** — ותולה קללתו באחרים. כלומר, לא רצה בלעם לתלות שפלות זו בבלק, שהוא

צריך לבקש עצה שיכשלו בה ישראל. אלא היפך את דבריו, ותלה השפלות בישראל, ואמר שהם צריכים עצה, שיכשלו בה בני מואב, כדי שלא תתגבר ידי המואבים על ישראל (764).

אמר לו בלעם לבלק: **אלהיהם של אלו** [של עם ישראל] — **שונא זימנה הוא** (765), **והם, עם ישראל, מתאווים לכלי פשתן?** (766)

בוא ואשיאך עצה כיצד להכשילם:

עשה להן קלעים [מין אהלים], והושיב בהן זונות, והושיב זקינה מבחויך, וילדה מבפנים, וימכרו להן לישראל כלי פשתן.

עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות, והושיב בהן זונות, אשה זקינה [מבוגרת] היתה יושבת מבחויך, וילדה מבפנים.

ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמהין ויוצאין לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה: אי

763. ובערוך פירש, שאותו מלכות “צים”, נקרא ליבון אספיר.

והביא, שבתשובות גרס “לגיון אספור”. והיינו מחנה של רומיים, שבאין עד אשור והורגין. מכאן ואילך משעבדין.

764. כך פירש רש”י בשם רבו. עוד פירש, שתלה הכתוב את הקללה במואב, ולא רצה לכתוב את הקללה כלפי ישראל, כפי שבאמת בלעם אמר.

765. משמע מכאן, שעצת בלעם היתה רק להכשילם בזנות. ומה שעבדו לפעור לא היה מחמת עצתו, אלא הנשים מעצמן עשו כן, שלא רצו ישראל להתפתות עד שעבדו לפעור ואכלו מזבחי אלהיהן.

וכתב בתורת חיים, שלפי זה מוכן מה שנאמר במלחמת מדין, שקצף משה על פקודי החיל ואמר: “החיייתן כל נקבה הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה’ על דבר פעור”. כלומר, הלא הנה, הנשים, היו לבני ישראל למכשול בעצת בלעם, שנתן עצה על הזנות, ואז הוסיפו הנשים למסור מעל בה’ על דבר פעור, ולכן היתה המגפה בעדת ה’, נמצא שראוי לתת נקמת ה’ בנשים טפי!

766. שהיו רגילים במצרים לכלי פשתן, כדכתיב על המצרים: “ובשו עובדי פשתים”. וכשהלכו ארבעים שנה במדבר לא היו להם כלי פשתן, ולכן היו מתאווים להם. ועוד, שכלי פשתן חשובים הם, כמו שאמרו: הרוצה לאבד מעותיו ישתמש בכלי פשתן. מהרש”א ועיון יעקב.

אתה מבקש לקנות כלי פשתן?

וכשהישראל שואל למחיר הבגד, הזקינה אומרת לו בשוה [את מחירו האמיתי], וילדה אומרת לו בפחות.

וכן הן עושות שתיים ושלוש פעמים.

ואחר כך אומרת לו הצעירה: הרי את אצלי כבן בית, שב ברור לעצמך ככל שתרצה.

וצרצורי [נודות] של יין עמוני מונח אצלך. ובאותו זמן עדיין לא נאסר יין של נכרים (767) על ישראל.

אמרה לו: רצונך שתשתה כוס של יין?

כיון ששתה הישראל מן היין — נשתכר, ובער בו יצר הרע.

אמר לה: השמיעי לי [השמעי לי לתשמיש].

הוציאה יראתה מתוך חיקה, ואמרה לו: עבוד לזה!

אמר לה: הלא יהודי אני, ואסור לנו לעבוד עבודה זרה!

אמרה לו: ומה איכפת לך, אינך צריך לעבדה. כלום מבקשים ממך אלא פיעור [אינני מבקשת ממך — אלא שתוציא רעי בפניה]! שכך היתה עבודתה של עבודה זרה זו, שמוציאין רעי בפניה.

והוא אינו יודע שעבודתה של יראה זו בכך,

ולכן עשה כדבריה.

ואותה צעירה מוסיפה אחר כך ואומרת: ולא עוד, אלא שאיני מנחתך — עד שתכפור בתורת משה רבך.

והישראל עושה כדבריה, וכופר בתורת משה.

שנאמר: "המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים באהבם".

וכך נדרש המקרא: "וינזרו לבשת" — שסרו מדרכם, והלכו אחרי הבושת. "ויהיו שקוצים באהבם" — שמתוך אהבתם לזנות היו משוקצים, שכפרו בקדוש ברוך הוא.

כתוב באותו מעשה: "וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב".

נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע.

רבי אליעזר אומר: אכן שטים שמה של המקום.

רבי יהושע אומר: המקום נקרא כך על שם שנתעסקו בדברי שטות.

"ותקראן לעם לזבחי אלהיהן".

נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע.

רבי אליעזר אומר: ערומות פגעו בהן (768). [וזהו "ותקראן", לשון מקרה ופגיעה, שנקרו אליהם בגופן] (769).

768. כדי שיהא יצרן תוקפן. יד רמה.

769. שמי שהוא לבוש, הנפגש בו פוגע תחילה בבגדיו קודם שפוגע בגופו. אבל אלו הלכו

767. היינו סתם יינם. שאסור רק מדרבנן, ונאסר רק לאחר מעשה זה על ידי פנחס. ויש אומרים שדניאל גזר עליו. אבל יין נסך ממש, שנתנסך לעבודה זרה, ודאי שהיה אסור מדאורייתא כבר בימיהם. זרע אברהם.

רבי יהושע אומר: "ותקראן" היינו שנעשו כולן [כל ישראל] בעלי קריין.

והיות ונחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בדרשת המילה "שיטים", מביאה הגמרא שנחלקו גם בביאור המילה "רפידים".

מאי לשון "רפידים"?

רבי אליעזר אומר: אכן רפידים שמה של אותו מקום.

רבי יהושע אומר: המקום נקרא רפידים, על שם שריפו ישראל את עצמן מדברי תורה. שנאמר: "לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים". והיינו, לא הפנו אבות אל בנים להטיב להם, מפני רפיון ידים של תורה ומצוות. והוא הדין כאן, משום שריפו ישראל ידיהם מן התורה — בא עליהם עמלק.

אמר רבי יוחנן: כל מקום שנאמר "וישב" — אינו אלא לשון צער (770) (771). שנאמר:

"וישב ישראל בשטים, ויחל העם לזנות אל

בנות מואב".

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", ובהמשך נאמר ענין של צער: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם.

[ונאמר:] (772) "וישב ישראל בארץ מצרים", ובהמשך נאמר ענין של צער: "ויקרכו ימי ישראל למות".

וכן: "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו", ונאמר להלן ענין של צער: "ויקם ה' שטן לשלמה את הדרד האדמי מזרע המלך הוא באדום".

כתוב במלחמת מדין: "ואת מלכי מדין הרגו על הלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב".

בלעם מאי בעי התם [מה עשה שם בלעם] (773)?

אמר רבי יוחנן: שהלך ליטול מבלק וממדין שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל על ידי עצתו [שמתו במגפה] (774).

ערומות, ופגעו תחילה בגופן. מהרש"א.

והריא"ף כתב, דדרש "לזבחי אלהיהן". שהיו הן עובדות לפעור. וכיון שפרעו עצמן ונתגלו, היו ערומות, ואז, באותה שעה, קרה מקרה ישראל לפגוע בהן. עיי"ש.

770. טעם הדבר, כי צריך האדם לעשות דירתו בעולם הזה דירת עראי, כאילו אין לו יישוב קבוע, כדי שיזכור תמיד מיתתו, וישוב על ה'. לכן, כל מקום שרצו ישראל לעשות להם יישוב קבוע, קפץ עליהם איזה רוגז. תורת חיים, עיי"ש שהאריך בזה.

771. בענף יוסף הקשה, הרי מצינו מקומות רבים

שנאמר "וישב", ואינו לשון צער. וכן גבי האי דאמרינן במס' מגילה שכל לשון "ויהי" לשון צער הוא, הרי מצינו מקומות לאלפים שאינו לשון צער! ועיי"ש מה שכתב בזה.

772. הגר"א לא גורס "ונאמר".

773. והרי מארם נהריים היה. ומה שהלך למדין ליטול שכר, ולא למלך מואב שהבטיחו על הדבר, כבר דברו בזה המפרשים בחומש עיי"ש. ועיי' במהרש"א.

774. והלך ליטול שכרו אז, כשנלחמו ישראל במדין, כי היה סבור שאז מגיע לו שכר, שהיות

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: היינו דאמרי אינשי: גמלא אזלא למיבעי קרני, אורני דהוו ליה גזיון מיניה [הגמל הלך לבקש לו קרניים. לא רק שלא קיבל את מבוקשו, אלא אף את האזניים שהיו לו – חתכו ממנו].

כך גם בלעם, הלך לבקש שکر, ולא זו בלבד שלא קיבל שקר, אלא שנהרג.

כתוב בספר יהושע: "ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב".

ויש לתמוה: וכי קוסם היה? והלא נביא הוא!

אמר רבי יוחנן: באמת בתחלה היה נביא.

ולבסוף, לאחר שנתן עיניו לקלל את ישראל, ניטלה ממנו נבואה, נעשה קוסם⁽⁷⁷⁵⁾.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: מסגני ושילטי הואי, אייזן לגברי נגרי [אשת סגנים ושלטונים היתה, זינתה למושכי חבל ספינה⁽⁷⁷⁶⁾].

כתוב בהמשך אותו מקרא: "הרגו בני קו-ב ישראל בחרב אל חלליהם". משמע שעשו בו מיתות הרבה⁽⁷⁷⁷⁾.

אמר רב: שקיימו בו ישראל ארבע מיתות, סקילה ושריפה הרג והנק⁽⁷⁷⁸⁾.

וכך עשו: תלו אותו, והציתו אש תחת הצליבה. ואז חתכו את ראשו, ונפל לתוך

מלחמה וכיוצא בזה. ואם אינה יכולה לינשא לעושי מלחמה ממש, תינשא אפילו לנגרים, שבידם מעצד וכשיל ומגירה, שהם מעין כלי מלחמה.

אף בלעם כך. כיון שמתחילה היה נביא, וידע עתידות על ידי נבואתו, לכן אף כשנסתלקה רוח הקדש לא יכול היה להניח לגמרי את ידיעת העתידות, אלא השתדל בדרכים אחרות, שקטנות מן הנבואה כמה דרגות, כדי לידע עתידות. וזהו שאמר: "ועתה לך איעצך וגו'", שאלקיהם של אלו שונא זימה וכו'.

777. כך פירש רש"י. וביד רמה כתב, שדבר זה נלמד מדכתוב הכא "הרגו בני ישראל", והרי כל הענין מדבר בבני ישראל! אלא הכוונה שהרגוהו בכל מיני הריגות של בני ישראל.

778. אף דקיימא לן שאין עושין באדם שתי מיתות, דכתיב "כדי רשתו", שמא לפי שהיה קוסם לא היו יכולים להמיתו כפשוטו, עד שניסו בו ארבע מיתות בית דין. עיון יעקב.

ונתמעטו מישראל עשרים וארבעה אלף [שמתו במגפה], הרי תשש כחם, ולא ינצחו את מדין. עיון יעקב.

775. כך כתב רש"י. ובעיון יעקב כתב, שמשום שנתן עצה על הערוה, נסתלקה ממנו הקדושה. וכן משמע ביד רמה.

776. עוד פירש רש"י, ש"נגרי" היינו חרשי עץ. וכך כתב הערוך: זונה שהיתה לסגנים, ולבסוף לנגרים. כך בלעם, מתחילה נביא, ולבסוף קוסם.

ובתשובות הגאונים איתא: משל משלו חכמים על בלעם, לפי שבתחילה כתיב בו: ויבא אלקים אל בלעם, ועל שיעץ עצה רעה על ישראל, קראו הכתוב "קוסם. כך אוזיין הייתה אשה חשובה, ונישאת תחילה לסגנים ומושלים. ומשקלקלה, מאסוה הני, ונישאת למושכי חבלים של ספינות.

וביד רמה כתב בדרך אחרת. מי שהיתה אשת סגנים ושלטים עושי מלחמה, כשמתו בעליה אינה יכולה לינשא אלא למי שדרכן לישא כלי